

prikklok van zijn oude werkgever: een pronkstuk in zijn eigen Boddaertmuseum-pje.

Dat er putdeksels van Boddaert in Middelburg lagen, wist Jilleba niet. In grote series kunnen die volgens hem niet zijn gemaakt. Dat maakt deze deksels juist zo bijzonder. Twee heb ik er, zonder gericht te zoeken,

Het putdeksel van Boddaert in de Herenstraat, ter hoogte van de Kleine Herenstraat. (Foto Leo Hollestelle)

maar bij toeval, gelokaliseerd. De eerste ligt op de kruising Korte Noordstraat-Lambrechtstraat en de tweede ligt in de Herenstraat.

Wie een Boddaertdeksel weet te liggen, wordt vriendelijk verzocht dat aan de redactie van De Wete door te geven. Jilleba zou er zo een aan zijn muur willen hangen. Hij voorspelt dat die deksels nog eens door souvenirjagers worden weggehaald. Daarom het advies aan de gemeente Middelburg zuinig te zijn op haar spullen en er op z'n minst een paar veilig te stellen.

Jan Moekotte

Noot van de redactie:

Bij de herbestravingswerkzaamheden van de Korte Noordstraat (februari/maart 1998) is het eerste door de auteur genoemde putdeksel vervangen door een deksel van Nering Bögel. Waar is het Boddaertdeksel gebleven?

Brigade uitgezet, kazerne in orde bevonden

De Koninklijke Marechaussee op Walcheren

Agenten op rolschaatsen, frauderende inspecteurs, ruziënde korpschefs. Kortom, de politie was enige tijd geleden nogal eens op een negatieve wijze in het nieuws. De algemene vervaging van normbesef is helaas ook doorgedrongen tot in de kringen van onze gezagshandhavers. Een zorgwekkende ontwikkeling!

Eén politieorgaan is er tot dusver vrij goed in geslaagd buiten de publiciteit te blijven, te weten het Wapen der Koninklijke Marechaussee. Zonder ophef doen de medewerkers van dit wapen hun werk, ook op Walcheren. Meer dan honderdvijftig jaar is de Marechaussee al op ons eiland gestationeerd. Daarover straks meer; eerst iets

over de Marechaussee in haar algemeenheid.

Franse leest

Na de Napoleontische tijd werd in 1814 een Korps Marechaussee opgericht met als taak handhaving van de openbare orde en grensbewaking. Het korps was een kloon van de Franse gendarmerie en geheel op Franse leest geschoeid. Aanvankelijk was het korps gestationeerd in de Zuidelijke Nederlanden, vanaf 1815 in Limburg, na 1818 ook in Noord-Brabant. Omstreeks 1815 – na de totstandkoming van het Koninkrijk der Nederlanden – gingen verscheidene commandanten in hun ambtelijke stukken de toevoeging ‘Koninklijke’ gebruiken. Een officieel besluit daartoe van de koning is echter niet bekend. In 1840 werd na een reorganisatie, onder andere veroorzaakt door de Belgische afscheiding, een luitenantschap voor Zeeland (Zeeuws-Vlaanderen) ingesteld. Vanaf 1863 is er sprake van een divisie Noord-Brabant/Zeeland, de zogenaamde Eerste Divisie. Haar taak was allereerst de grensbewaking. Ook met het opsporen van strafbare feiten en waken over orde, rust en veiligheid hield zij zich bezig.

Westkapelle

In 1846 deed de Marechaussee haar intrede op Walcheren en wel te Westkapelle. In dat jaar was de situatie in het dijkwerkersdorp explosief. De dijkwerkers kwamen in opstand tegen het Polderbestuur en dreigden ook de andere dorpen op Walcheren op te stoken. De situatie was dusdanig ernstig dat de Gouverneur van Zeeland, Van Vredenburg, het raadzaam achtte voor de winter 1846-'47 versterking op Walcheren aan te vragen. In november

1846 arriveerde een viertal marechaussee en een detachement dragonders van 27 manschappen en onderofficieren om de rust te handhaven.

In de eerste jaren na de oprichting van de Brigade Westkapelle werd de hulpmarechaussee gerecruteerd uit het Korps Jagers te paard, die men in 1853 wilde omwisselen tegen een detachement dragonders. Omdat cavaleristen niet voor politiewerk bestemd waren, gaf de minister van Oorlog opdracht tot stationering van een brigadier en twee marechaussees te voet in Westkapelle, een zogenaamde onbereiden brigade. Overigens duurde het nog tot september 1854 alvorens die kon worden ingezet, omdat bij de compagnie Noord-Brabant/Zeeland onvoldoende personeel beschikbaar was.

Als huisvesting diende van 1846 tot 1870 een gebouw aan de Zeedijk, later werd het de Noordstraat, daarna de Zuidstraat. Het toezicht van de Marechaussee bleef niet beperkt tot Westkapelle alleen, maar strekte zich ook uit over Aagtekerke, Domburg en Zoutelande.

Rond 1900 dreigde opheffing van de brigade. Er werd overwogen een brigade te Vlissingen te vestigen en die in het dijkdorp op te heffen, maar dat stuitte op fel verzet van de burgemeester van Westkapelle: de Marechaussee kon niet gemist worden in verband met de vele werkstakingen en het drankmisbruik. In 1883 en 1897 had de brigade zelfs nog versterking gekregen. Bovendien hechtte het Polderbestuur waarde aan de aanwezigheid van de Marechaussee. Het kende aan de brigade 90 cent per dag toe. Ook de procureur-generaal gaf zijn mening. Hij achtte een brigade te Vlissingen gewenst, maar niet ten koste van Westkapelle. Resultaat

van de discussie was dat de brigade gehandhaafd bleef.

Toen daartoe eenmaal besloten was, werd betere huisvesting actueel. Op 11 januari 1900 deelde de divisiecommandant mee dat in Westkapelle een andere kazerne nodig was. In de bestaande was geen gelegenheid extra personeel te vestigen.

geval was, kreeg een voor wachtmeester geslaagde of reeds tot wachtmeester bevorderde toestemming om te trouwen. De kandidaat was dan vaak al in de dertig.

Verplaatsing is ongewenst

Terug naar de huisvesting van de Brigade Westkapelle. Hoewel daarover al in 1900

*De marechausseekazerne in Westkapelle.
(Collectie P. van Rooijen, Westkapelle)*

Gedetacheerden moesten onder het dak slapen, iets wat in de winter ondoenlijk was. Ook beschikte de bestaande kazerne niet over een verblijfsruimte. Een gedetacheerde deelde het huiselijk verkeer met een gezin, een situatie die niet wenselijk werd geacht. Was men soms bang voor het ontstaan van ongewenste relaties? Over relaties gesproken: het aangaan van een huwelijk vormde voor menig marechaussee een probleem. Eerst moest een dienstwoning beschikbaar zijn. Als dat het

met de Genie werd gesproken, duurde het toch nog tot 1922 voor een nieuw gebouw werd betrokken. Ook dat kwam er niet zomaar. In 1920 was bewaking van het Kanaal door Zuid-Beveland nodig. De vraag was of de brigade van Westkapelle dit niet kon doen. De commandant van de eerste divisie verzette zich daartegen: "...verplaatsing van de brigade Westkapelle is ongewenst. Zij werkt krachtig preventief en houdt de dijkwerkersbevolking, een eigenaardig type mensen, in goede banen. De brigade daar weghalen wordt sterk ont-raden en mocht het toch gebeuren, dan moet er eerst Rijksveldwacht zijn."

Zijn woorden hadden resultaat: de brigade werd gehandhaafd en kreeg in 1922 zelfs een nieuwe kazerne. De Marechaussee bleef in Westkapelle tot na de capitulatie van mei 1940. Toen werden op last van de Duitse bezetter leden van de brigade overgeheveld naar de burgerpolitie.

Na de oorlog werden de politietaken in Westkapelle overgenomen door de Rijkspolitie.

Domburg en Middelburg

In nog een Walcherse plattelandsgemeente was – zij het kort – marechaussee gevestigd. Dat was in 1945 te Domburg. Daar werd toen een huurovereenkomst gesloten voor één kamer in de villa Duinenburg aan de Noordweg ten behoeve van de marechaussee. De woning was van mevrouw Sprenger-Smit, toen wonende in Breda. De huur werd aangegaan voor drie maanden tegen een huurprijs van f 52,- per jaar. Nadere gegevens over de aanwezigheid van marechaussee in Domburg ontbreken echter. Aangenomen kan worden dat ná de normalisering van de situatie het politiewerk werd overgenomen door de Rijkspolitie.

Ook Middelburg heeft ooit een marechausseebrigade gehuisvest. In verband met de aanleg van het Kanaal door Walcheren in de jaren 1860-1870 werd eerst een tijdelijk detachement in Middelburg ondergebracht. In 1873 stelde de procureur-generaal aan de minister van Justitie voor een vaste brigade in Middelburg uit te zetten. Tevens werd aan de minister van Oorlog gevraagd of de totale personeelssterkte wel uitbreiding toeliet. De minister antwoordde dat van eigenlijke uitbreiding geen sprake was omdat in Middelburg al marechaussee gedetacheerd was. Wel moest nog een bri-

gadecommandant in de rang van brigadier te paard worden aangesteld.

In april 1874 was de zaak rond. Middelburg kreeg officieel een brigade van vijf bereden manschappen met als taak 'buitengewoon politietoezicht bij daar te stellen werken'. De manschappen namen hun intrek in een perceel achter de stoomoliefabriek aan de Kousteensedijk, Goesche Korenmarkt P 53. Daar zaten zij ongeveer tien jaar. Het einde kwam in 1883 toen in Scheveningen een strafgevangenis werd geopend en het Middelburgse personeel daarheen werd overgeplaatst. Ook inventarisvoorwerpen zoals nachtlager, kazerne- en stalartikelen werden naar Scheveningen overgebracht. De huur van de kazerne à f 600,- per jaar werd opgezegd.

Een preventieve taak

Verreweg de belangrijkste brigade op Walcheren was en is die van Vlissingen, opgericht in 1903. Daar was echter wel het een en andere aan voorafgegaan.

Rond de eeuwwisseling kwam er in Vlissingen veel sociale onrust voor, die slechts door ingrijpen van Marechaussee en Rijksveldwacht konden worden bedwongen. Al in 1895 was een detachement marechaussee naar Vlissingen gezonden om het hoofd te bieden aan woelingen bij het Depôt voor Discipline. In 1894 en 1895 werden marechaussee wegens sociale onrust naar Nieuw- en Sint Joosland gestuurd. Ook bij werkstakingen op de scheepswerf De Schelde werden zij ingezet. De Vlissingse Courant van 5 maart 1900 meldt de aankomst van een kapitein en zeventien man, die werkwillige matrozen en stokers bij de Maatschappij Zeeland moesten beschermen.

Het optreden van de Marechaussee had in

het algemeen wel resultaat. Wachtmeester te paard Joose, commandant van zes bereiden marechaussees, meldde bijvoorbeeld na een staking te Vlissingen in april 1899 dat hij met een onbepaalde groep de menigte beslist niet in bedwang had kunnen houden. Hun optreden scheen ook preventief te werken: in maart 1899 maak-

gade in Vlissingen. Een aan te stellen commandant zou dan ook talenkennis moeten hebben.

Burgemeester en wethouders van Vlissingen drongen er op 28 maart 1900 bij de minister van Justitie op aan een vaste brigade in Vlissingen te stationeren. Als reden hiervoor voerden zij aan het toezicht

Erewacht van marechaussees op het station te Vlissingen, begin 1900. De foto is waarschijnlijk genomen bij de aankomst van vorstelijke personen. (Collectie Museum der Koninklijke Marechaussee te Buren)

te een socialistische voorman rechtsomkeert toen hij vernam dat de Marechaussee was gearriveerd.

Ook het internationale verkeer via de Maatschappij Zeeland en de daarmee gepaard gaande vorstelijke transitoreizen vereisten de aanwezigheid van een bri-

op de talrijke arbeidersbevolking en het internationale reizigersverkeer. Tegenwoordig zou zo'n verzoek leiden tot de instelling van een commissie die dan een aantal zogenaamde papiermandrapporten uitbrengt, destijds volstonden briefwisseling en een enkele vergadering.

De doorreis van de Duitse keizer begin 1901 heeft vermoedelijk de doorslag gegeven. Tijdens zijn aankomst heerste op het station Vlissingen grote wanorde doordat het emplacement niet behoorlijk was afgesloten. Als toen marechaussee te paard

was ingezet, had die chaos voorkomen kunnen worden.

Districtscommando

In juli 1902 inspecteerde Cavalerie-generaal Wüpperman, onder wie de Marechaussee toen nog ressorteerde, de Brigade Westkapelle. Daarna ging hij naar Vlissingen. Zijn bezoek stond in verband met de vestiging van een brigade. Waar moest die gehuisvest worden?

Verschillende mogelijkheden passeerden de revue: een terrein tussen stad en station, een vroegere ziekeninrichting, een voormalig weeshuis en een hotel. Geen van deze locaties werd geschikt geacht. Daarom werd voor vijftien jaar een pand in de Kasteelstraat gehuurd.

Op 13 oktober 1903 kon de commandant van de Eerste Divisie aan zijn meerdere melden: "Heden te Vlissingen brigade te paard uitgezet, kazerne in orde bevonden."

De brigade telde een wachtmeester, een brigadier, vier marechaussees en een ordonnans van de districtscommandant.

Soms kwamen daar nog enkele marechaussees in opleiding bij.

Tegelijk met de oprichting van de Brigade Vlissingen werd het districtscommando van Sas van Gent naar Vlissingen verplaatst. De commandant daarvan, een kapitein of luitenant, kon vandaaruit beter contact onderhouden met de Officier van Justitie te Middelburg.

Het bewakingsgebied van de Brigade Vlissingen strekte zich ook uit over Middelburg, Ritthem, Oost- en West-Souburg, Nieuw- en Sint Joosland, Biggekerke en Koudekerke.

Alleen stakingen?

De vraag ligt voor de hand: wat deed de Marechaussee nog meer dan optreden bij

stakingen? We kunnen hier wegens het ontbreken van dagrapporten slechts in algemene zin op ingaan. De meest voorkomende strafbare feiten waarmee zij in aanraking kwam, waren inbraak, diefstal, zedenmisdriven, moord, doodslag, mishandeling en verduistering. Ook hield zij toezicht op zigeuners, landloperij, en zeker te Vlissingen waren paspoortcontrole en beveiliging van vorstelijke personen op doorreis belangrijke taken. Ook werd in het laatste geval een erewacht geleverd.

Zo'n vorstelijk bezoek kwam vrij regelmatig voor. In 1904 bijvoorbeeld was er drie keer bezoek van de koning en koningin van Engeland. De laatste keer was de koningin op doorreis van Duitsland naar Engeland. Zij reisde per trein. De districtscommandant van Vlissingen begeleidde haar vanaf Roosendaal. Ook de Duitse keizer maakte van Vlissingen gebruik. In mei 1910 scheepte hij zich daar in op het keizerlijk jacht 'Hohenzollern'. Ongetwijfeld heeft de Marechaussee bij al die bezoeken een rol gespeeld.

Huisvestingsproblemen

De huisvesting in de Scheldestad begon al na enkele jaren problemen op te leveren. In juni 1908 begon het gebouw in de Kasteelstraat verzakkingen te vertonen, in woning en stal ontstonden scheuren. De paarden moesten tijdelijk elders worden ondergebracht.

Toen het huurcontract in 1918 afliep, waren de klachten alleen maar verergerd. Het gebouw was te klein, de woning voor de gehuwde wachtmeester te beperkt, wassen gebeurde op de binnenplaats in de open lucht, de hooizolder was te klein en voor een 'grote boodschap' was een ton in gebruik.

In 1920 wilde de eigenaresse, mevrouw Clajsen uit Sas van Gent, het gebouw aan de Marechaussee verkopen, maar die bedankte voor de eer. De Aagje Dekensstraat kwam in beeld. Daar stonden enkele militaire woningen, maar die werden geweigerd: te lawaaiig vanwege de nabijgelegen scheepswerf. De ruimte achter de

steeds nijpender. In 1921 moesten op last van de kantonrechter de panden in de Kasteelstraat ontruimd worden. Paarden en ongehuwd personeel werden ondergebracht naast het stadhuis en in het Arsenaal. Ook een deel van de Willem III-kazerne werd in gebruik genomen. Rond 1922 werd de Brigade Vlissingen

De Marechausseekazerne aan de Bloemenlaan in Vlissingen omstreeks 1970. (Zeeuws Documentatiecentrum)

huizen was te klein en een verbouwing zou te veel gaan kosten. Nieuwbouw leek de oplossing maar voor het zover was, moest eerst nog een reorganisatievoorstel worden behandeld.

In juni 1918 werd overwogen het districtscommando van Vlissingen te verplaatsen naar Sas van Gent. De leiding was tegen. Het zou nadelig werken op het toezicht zowel in West-Zeeuws-Vlaanderen als op Walcheren. Ook was vanuit Vlissingen sneller overleg mogelijk met Justitie en de Commissaris der Koningin in Middelburg. De situatie op huisvestingsgebied werd

nog eens kritisch onder de loep genomen. Had die eigenlijk nog wel nut? De inspecteur van het Wapen wees op de preventieve werking ervan. De Marechaussee verrichtte bovendien transportdiensten, hield toezicht op het verkeer en nam transporten uit Zeeuws-Vlaanderen over. Ook kon zij te paard optreden bij bijvoorbeeld stakingen op momenten dat niet op hulp van buitenaf gerekend hoefde te worden. De brigade beschikte ook over ruimte voor reservepersoneel en paarden; andere brigades, onder meer in Zeeuws-Vlaanderen, hadden die niet.

Behoud van de brigade was noodzakelijk en daar werd naar geluisterd, want de brigade werd behouden en aan de rommelige situatie op huisvestingsgebied kwam

een einde. Op 21 maart 1924 kon het brigadepersoneel, toen bestaande uit acht man, een nieuwe kazerne betrekken aan de Bloemenlaan.

De tijdelijke behuizing bij het stadhuis en in de Willem III-kazerne werd overgedragen aan de Genie, samen met onder andere tien voederbakken, tien zandzakken, negen ijzeren ruiven en een bril met deksel.

De Mobilisatie

We maken een sprong van vijftien jaar, naar 1939, het jaar van de Mobilisatie. Toen werd rond Vlissingen een aantal extra marechaussees gestationeerd. De juiste locatie daarvan is niet bekend. In de meidagen van 1940 week de brigade uit naar Koudekerke, later naar Sint Laurens en na de capitulatie keerde zij terug naar Vlissingen. Door de ligging in de buurt van het vliegveld bevond men zich in de gevarenzone. Bij een bombardement in 1940 braken maar liefst tachtig ruiten. Later moest op last van de Duitsers het hoofdgebouw worden ontruimd. Het personeel ging weer naar Sint Laurens en werd ten slotte aan de burgerpolitie toegevoegd. Eind 1948 kreeg Vlissingen zijn brigade terug. In 1952 werd aan de Boterbloemlaan een nieuw gebouw in gebruik genomen en werden in de Ribesstraat enkele dienstwoningen gebouwd. In 1976 werd in de Govert Flincklaan een nieuw districtskantoor neergezet waarin tegenwoordig, nu de districten zijn opgeheven, de brigade is gelegerd.

Slot

In de loop der jaren is het werk van de Marechaussee veranderd. Eigentijdse problemen zijn eraan toegevoegd: bestrijding

van drugscriminaliteit, uitzetting van uitgeprocedeerde asielzoekers, onderzoek naar ongewenste intimiteiten bij de krijgsmacht, enzovoort. De Politiewet van 1994 stelt het Wapen bovendien in staat op tal van civiele terreinen werkzaam te zijn.

Het zal duidelijk zijn dat in dit korte verhaal geen volledige geschiedschrijving van de Koninklijke Marechaussee op Walcheren kan worden gepresenteerd. Ik heb mij min of meer beperkt tot organisatie en huisvesting. Niettemin hoop ik erin geslaagd te zijn een globaal beeld te geven van dit keurkorps dat al anderhalve eeuw op ons eiland actief is.

Jules Braat

Geraadpleegde bronnen:

- Algemeen Rijksarchief Den Haag, Archief Koninklijke Marechaussee.
- Gemeentearchief Vlissingen, *Vlissingsche Courant*.
- *Sectie Krijgsgeschiedenis Generale Staf Den Haag, diverse archiefstukken en publicaties.*
- *Verder bijzondere dank aan het Marechausseemuseum te Buren in verband met het raadplegen van de daar aanwezige stukken.*

Geraadpleegde literatuur (onder andere):

- J.A. de Jonge, *'Zonder vrees en zonder blaam, 175 jaar Koninklijke Marechaussee'*, Amsterdam 1989.
- W. van den Hoek, *'De Koninklijke Marechaussee in de Nederlandse samenleving'*, z.j.